

Наталія Ревнюк

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті представлено результати аналізу теоретичних аспектів соціально-виховної діяльності. Охарактеризовано методи та засоби виховання. Розкрито розвиваючий та виховний потенціал методів впливу на особистість та студентський колектив, які сприяють їхньому соціальному становленню. Запропоновано методика проведення соціально-виховної діяльності зі студентською молоддю – майбутніми педагогами.

Ключові слова: соціально-виховна діяльність, соціальне становлення, методи виховання.

Формування особистості – процес соціального розвитку людини, становлення її як суб'єкта діяльності, члена суспільства, громадянина. Відбувається цей процес завдяки засвоєнню гуманітарних дисциплін, виховному впливу сім'ї, школи, суспільства, взаємодії з мистецькими явищами, здатності людини пристосовуватися до зовнішнього оточення, участі у громадському житті, свідомій її підготовці до самостійного дорослого життя.

Кожна нова історична епоха породжувала нові методи впливу на особистість або колектив залежно від певного ставлення вихователя до вихованців, наявних суспільних відносин, культури діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до життя і праці, конкретних умов впливу та ін.

Сучасний етап історичного розвитку України характеризується істотними змінами в житті її народу, оновленням усіх сфер діяльності людини, переоцінкою та утвердженням у свідомості нації нових світоглядних орієнтирів. Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті зорієнтовують педагогічні та науково-педагогічні кадри на сприяння створенню умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина; формування поколінь, здатних постійно підвищувати свій інтелектуальний професійний рівень, розвивати цінності громадянського суспільства; сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентноспроможної держави [3, с. 135].

Першочерговим у формуванні особистості є вплив на її свідомість.

Результатом цього впливу повинні бути знання, погляди, переконання, які стимулюють вчинки вихованця, моральну впевненість у суспільній необхідності й особистісній корисності певного типу поведінки, формують готовність активно включатись у передбачену змістом виховання діяльність.

Метою формування самосвідомості майбутніх учителів є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти; виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті; культивування кращих ознак української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою та ін.); виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Зміст освіти є чітко окресленою системою наукових знань, практичних умінь та навичок, способів діяльності й мислення, якими має оволодіти студент упродовж років навчання у вищому навчальному закладі [7, с. 308].

Сучасний зміст виховання в Україні включає в себе науково обгрунтовану систему загальнокультурних і національних цінностей та відповідну сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва, всієї навколишньої дійсності [4].

Проблема формування особистості, впливу різних чинників у цьому процесі, співвідношення понять, за допомогою яких аналізується це явище, не нова. Вона має свою історію, свою філософсько-соціологічну, психолого-педагогічну традицію.

Питання формування самосвідомості та визначення методів впливу на особистість є одним із центральних у гуманітарних науках взагалі і у педагогіці зокрема та активно розробляється в Україні. Різні його аспекти опрацьовують філософи (О. Забужко), психологи (М. Боришевський), соціологи (В. Євтух, Т. Рудницька), політологи (І. Кресіна), а також педагоги, які досліджують різні аспекти його практичного вирішення. Дослідженню цієї проблеми присвячені праці Г. Гуменюк, Г. Кловак, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, Д. Тхоржевського та ін. [5, с. 36].

Метою статті є визначення теоретичних аспектів соціально-виховної діяльності, визначення оптимальних методів впливу на особистість та студентський колектив, які сприяють їхньому соціальному становленню.

Проблеми, пов'язані з бездуховністю, бідністю, безробіттям, насильством, відсутністю змістовного дозвілля, що загострилися в останні роки, негативно вплинули на молодь. Забезпечення соціального становлення і

розвитку молоді, її конституційних прав та свобод потребує посилення координації зусиль держави і громадськості в цьому напрямі [2, с. 369].

Зміст формування самосвідомості – система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості. Методи виховання є основним способом організації навчально-виховної роботи студента та викладача, за допомогою яких формуються певні знання, уміння, навички, формуються погляди та переконання. Форми організації педагогічної роботи (аудиторні – лекції, семінари, лабораторно-практичні, самостійна робота; позааудиторні – педагогічна практика, самостійна та індивідуальна робота (позааудиторна), науково-дослідницька) характеризують зовнішні елементи взаємодії і забезпечують свідоме оволодіння знаннями та одержання бажаних результатів – того, до чого приводить навчально-виховна діяльність, кінцеві наслідки процесу, ступінь реалізації наміченої мети: діагностика, оцінка, корекція, контроль, підсумки [7, с. 278].

Вибір методів та форм формування самосвідомості у навчально-виховному процесі вищої школи передбачає конкретизацію змісту основних методів та форм виховання. Методи і прийоми виховання є своєрідними інструментами в діяльності вихователя, а їх результативність залежить від використання виховних засобів.

У демократичному суспільстві, в якому взаємовідносини між людьми ґрунтуються передусім на засадах гуманізму, повноцінна діяльність кожної особистості може бути ефективною, якщо її основою постають свідомість і переконання. Тому група методів, спрямованих на формування цих якостей, є визначальною.

У соціально-виховній діяльності пропонуємо використовувати методи переконання, до яких відносимо переважно методи словесного впливу, такі як: пояснення, розповідь, бесіда, приклад, дискусія, доповідь, диспут, лекція. Ці методи забезпечують вплив на свідомість, почуття і волю студентської молоді, покликані формувати у них необхідні для відповідної життєвої організації якості.

Лекція – інформативно-доказовий виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу. За своєю суттю вона переважно має монологічний характер, вимагає від педагога врахування інтересів, настроїв, інформованості студентів. У практиці ВНЗ широко використовуються лекція-діалог, лекція-дискусія, лекція-консультація та ін. [1, с. 268].

На семінарському занятті студентам пропонуємо дискусійне обговорення прослуханого на лекції. Дискусійні методи базуються на обміні думками між студентами, викладачами і студентами, сприяють розвитку аналітичних навичок. Дискусійні методи (диспут, дискусія) створюють умови для висловлення власних поглядів і переконань,

порівняння їх з позиціями опонентів, обстоювання своєї думки. Дискусія спонукає до пошуку істини, виявлення суттєвої інформації, правильної оцінки того, що відбувається в країні і цілому світі, активної розумової діяльності. Серед різноманітних форм дискусій найпоширенішими є круглий стіл [1, с. 295].

Метод пояснення полягає в тому, щоб на основі інформації про необхідність тлумачення конкретних фактів, явищ, подій довести студентів до важливості прийняття тих чи інших рішень, зосередити його увагу на доцільності свідомого ставлення до навколишньої дійсності, своїх прав і обов'язків. Пояснення має сприяти розвитку навиків правильного оцінювання стосунків у межах етносу, колективу однодумців, соціуму, суспільстві, державі, світовому співтоваристві тощо. Метод пояснення застосовується як в індивідуальній роботі зі студентами, так і в колективній. Він прийнятний і після застосування інших методів (лекція, диспут, дискусія тощо) для здійснення уточнень, розвитку і збагачення тлумачень [1, с. 246].

Окрему групу складають методи, спрямовані на організацію діяльності та формування поведінки вихованців. Такими є схвалення та осуд. Схвалення – це засіб педагогічного впливу на особистість, що виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з метою закріплення позитивних якостей і стимулювання до діяльності. Незважаючи на те, що студенти дорослі люди, все ж і вони з погляду психологічних особливостей очікують і бажають, аби їхня діяльність (навчальна, наукова, громадська, суспільно корисна) була помічена, схвалена і відзначена. До того ж важливо, щоб заохочення мало відкритий, гласний характер. Осуд – це вияв негативного, несхвального ставлення до якихось дій або вчинків. Він має бути аргументований, позбавлений двоякого тлумачення, відзначатися особливою коректністю, не містити навіть відбитку неповаги до студента [1, с. 453].

До ефективних методів навчально-виховного процесу під час формування самосвідомості майбутніх учителів відносимо методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечують одержання зворотної інформації про зміст, характер і досягнення у навчальній діяльності студентів та про ефективність праці викладача.

Соціально-виховна діяльність передбачає використання методів самовиховання, які спрямовуються на розвиток конкретних якостей особистості, що дасть їй змогу стати фахівцем, визнаним суспільством, колективом ровесників чи наставників. До їх застосування спонукають зовнішні (ідеологічні, суспільно-політичні, особистісні) і внутрішні (матеріальні, духовні потреби, інтереси) фактори. Методами самовиховання є орієнтація на приклади із життя, участь у добродійній діяльності,

гартування волі, аналіз ідеальних явищ, усвідомлена жертвність тощо. Орієнтація на приклади із життя сприяє вдосконаленню власних якостей через порівняння їх з якостями іншої людини, її суспільною активністю, професійною успішністю, сімейним благополуччям тощо.

Участь у добродійній діяльності додає людині впевненості у собі і своїх вчинках. Гартування волі уможливує вироблення стійких рис характеру, здійснення переконливих вчинків, допомагає професійному зростанню тощо. Аналіз ідеальних явищ орієнтує на шляхетну поведінку, дотримання норм етикету, своєрідного стилю життя. Усвідомлена жертвність є проявом поступливості, сили волі, без якої неможливо перебороти у собі бажання триматися на певному рівні і не ризикувати задля добра когось [6, с. 156].

Значне місце в системі формування всебічно розвиненої особистості студента займають позааудиторні форми виховання: діяльність наукових гуртків, обговорення книг, конференції, зустрічі з педагогами, екскурсії. Усі студенти на добровільних засадах долучаються до різних форм і видів діяльності поза межами навчальної роботи, з метою задоволення індивідуальних потреб, які є джерелом формування мотивів особистісної діяльності [1, с. 453].

Екскурсії сприяють налаштуванню студента до самовиховання, підвищенню свого інтелектуального рівня, наповненню життя цінними ідеями, збагаченню його цікавою і життєво необхідною інформацією. Ми вважаємо, що екскурсійна краєзнавча робота відіграє важливу роль у процесі формування національної самосвідомості. Екскурсії сприяють розвитку пізнавального інтересу до вивчення своєї нації, накопиченню наукових і життєвих фактів, які характеризують українську націю.

Наукові гуртки організують з метою розширення й поглиблення знань студентів з педагогічного краєзнавства й розвитку їхнього інтересу до вивчення його особливостей як суспільного явища.

Студентські конференції організуються науково-педагогічними кадрами навчального закладу, його окремого факультету чи відділу. Вони можуть бути присвячені виховним проблемам студентського колективу, і тому є однією із форм виховної діяльності. Студенти, зазвичай, готуються до виступів з тем, які є цікавими для них та їх ровесників, однокурсників. Інформація може мати вагомий вплив на мораль слухачів, якщо виступ ретельно готувати під керівництвом обізнаних у певній галузі спеціалістів.

Як засвідчив аналіз, у педагогічній практиці навчальних закладів недостатньо використовуються сучасні методики, науково-педагогічні досягнення та досвід кращих учителів у формуванні самосвідомості майбутніх учителів. Серед проблем, які потребують вирішення у майбутньому, визначаємо такі: низький рівень теоретичної, методичної та практичної готовності педагогів; неефективне використання виховного потенціалу засобів та методів соціально-виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
2. Плотніков П. В. Студентське самоврядування – організаційно-педагогічна основа соціальної активності та прискорення соціалізації особистості // Соціально-гуманітарні проблеми менеджменту. Серія «Державне управління» : зб. наук. пр. ДонГАУ. – Т.IV, вип. 19. – Донецьк : ДонГАУ, 2003. – С. 363–372.
3. Потопа К. Л. Формування соціальної активності студентів засобами студентського самоврядування / К. Л. Потопа // Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. – вип. № 3. – С. 129–137.
4. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні : постанова від 01.07.2004 N 1-7/6-98 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. – Режим доступу : <http://www.ipv.org.ua/home/39-programa-vuhovanna-ditej.html>.
5. Психологія самосвідомості: історія, сучасний стан та перспективи дослідження / за ред. С. Д. Максименка, М. Й. Боришевського. – К., 1999. – 210 с.
6. Свіденська Г. М. Активний розвиток самосвідомості як запорука формування здібної до рефлексії особистості / Г. М. Свіденська // Актуальні проблеми психології : том 6 / [за ред. С. Д. Максименка]. – К., 2002. – Вип. 3 (2 частина). – 302 с.
7. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Совгіра Світлана Василівна. – Умань, 2009. – 567 с.